

İBNÜ'L-HABHÂB

deriyye 1981, II, 294, 298; Muhammed et-Tâlibî, *ed-Devletü'l-Ağlebiyye* (trc. el-Müncî es-Sayyâdî), Beyrut 1985, s. 423-424; Abdülazîz es-Selâlibî, *Târîhu Şimâli'l-İfrîkiyyâ* (nşr. Ahmed b. Mîlâd – Muhammed İdrîs), Beyrut 1407/1987, s. 131-139; Nadir Özkuyumcu, *Fethinden Emevîlerin Sonuna Kadar Mısır ve Kuzey Afrika: 18-132/639-750* (doktora tezi, 1993), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 197-202; Tadeusz Lewicki, "Les origines de l'Islam dans les tribus berbères du Sahara occidental: Mûsâ Ibn Nusayr et 'Ubayd Allâh Ibn al-Habhab", *St.I, XXXII* (1970), s. 203-214; E. Lévi-Provençal, "Maysara", *EP* (İng.), VI, 923.

NADİR ÖZKUYUMCU

İBNÜ'L-HÂC el-ABDERÎ

(ابن الحاج العبدري)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Muhammed b. Muhammed
el-Abderî el-Fâsî
(ö. 737/1336)

Mâlikî fakihî.

640 (1243) yılından sonra Fas'ta doğdu. Kureyş kabilesinden Abdüddâr b. Kusay b. Kilâb'ın soyundan geldiği için Abderî nisbesiyle anıldı. İlk öğrenimini Fas şehrinde Ebû Abdullah el-Fâsî ve diğer bazı hocalardan yaptı. Çeşitli ilim merkezlerine seyahatlerde bulundu. Daha sonra hacca gitti ve ardından Kahire'ye yerleşti. Burada Hâfız Takıyyüddin Ubeyd b. Muhammed es-Siirdî'den İmam Mâlik'in *el-Muvatta'* adlı eserini dinledi; Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed el-Mercânî, Ebû İshak İbrâhîm b. Yahlûf et-Tenesî el-Matmâtî ve Ebû Muhammed İbn Ebû Cemre gibi âlimlerden ders aldı. İbn Ebû Cemre en önemli hocası olup *el-Medhal* adlı eserini onun teşvikiyle yazdı. Kahire medreselerinde hocalık yaptı; aralarında Abdullah el-Menûfî ve Halîl b. İshak el-Cündî'nin de bulunduğu birçok talebe yetiştirdi. Özellikle bid'at ve hurafelere karşı verdiği mücadele ile tanınan İbnü'l-Hâc hayatının sonlarına doğru gözlerini kaybetti ve 20 Cemâziyelevvel 737'de (25 Aralık 1336) Kahire'de vefat ederek Karâfe Mezarlığı'nda hocası İbn Ebû Cemre'nin kabri yakınına defnedildi. Jean Claude Vadet ve Maryta Esperonnier'in bu tarihi onun doğumu için göstermeleri (bk. bibl.) bir zühul eseri olmalıdır. Brockelmann, İbnü'l-Hâc'ın *er-Rihletü'l-Magribiyye* müellifi Abderî'nin oğlu olabileceğini ve İbnü'l-Hâc lakabını da bundan dolayı alabileceğini belirtirken (*İA*, I, 24; ayrıca bk. Krachkovsky, I, 368) Abdülganî Abbûd, İbnü'l-Hâc'ın eğitim yönüyle ilgili çalışmasında (bk. bibl.) her ikisini aynı kişi olarak tanıtmıştır.

İbnü'l-Hâc'ın şöhretine vesile olan eseri *el-Medhal ilâ tenmiyeti'l-(tetimme) a'mâl bi-tahsini'n-niyyât ve't-tenbih 'alâ ba'zi'l-bida' (keşirin mine'l-bida'i'l-muhdeşe) ve'l-'avâ'idü'lleti'ntuhilet ve beyâni şenâ'atihâ ve kubhîhâ* adını taşımaktadır. Kısaca *Medhalü's-şerî's-şerîf* olarak da anılan eser 7 Muharrem 732'de (10 Ekim 1331) tamamlanmıştır. Moğol saldırıları ve Haçlı seferlerinin sebep olduğu siyasî çalkantılar yanında içtimâî ve iktisadî hayattaki çözümlerin fert ve toplum üzerindeki tahriplerinin gittikçe arttığı bir dönemde dinin temel esaslarına aykırı âdet ve geleneklere, ibadetler etrafında oluşan bid'atlara dikkat çekilerek bu tür davranışların şiddetle eleştirildiği eserde müslümanların dinleri hakkında doğru bilgi edinmeleri ve buna uygun şekilde yaşamalarının sağlanması amaçlanmıştır. Fikhî konuların ağırlıklı olduğu eser genel anlamda bir eğitim kitabı sayılabilir. Çeşitli bölümlerde ayrıca eğitim ve öğretimle ilgili konulara, hoca-talebe ilişkilerine yer verilmiş olması kitabın bu yönüne dikkatleri çekmiş ve eser çeşitli çalışmalara konu olmuştur (bk. bibl.). Abdülkerim b. Sâlih el-Hamîd de eserde mevcut bid'at ve şirkle ilgili bilgileri *es-Sîrac li-keşfi zulumâtü's-şirk fi Medhalî İbni'l-Hâc* adıyla kitap haline getirmiştir (Riyad 1411/1990). *el-Medhal*'in çeşitli baskıları yapılmıştır (I-III, İskenderiye 1291; Kahire 1293, 1320; I-IV, Kahire 1348, 1380/1960, 1401/1981).

İbnü'l-Hâc'ın klasik kaynaklarda başka eserinin adı geçmemekte, Abdullah Kennûn da bunun dışında bir eserinin bilinmediğine işaret etmektedir (*İbnü'l-Hâc el-Fâsî*, s. 11). Brockelmann ve Serkis'in ona nisbet ettikleri *Şümûsü'l-envâr ve künûzü'l-esrârî'l-kubrâ* ile (Kahire 1297, 1322, 1325) yine Brockelmann tarafından ve bazı kütüphane kataloglarında kendisine izâfe edilen (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 769; TSMK, Yeniler, nr. 647; Dârü'l-kütübü'l-Mısriyye, nr. 58 Ş.) *Bülûğu'l-kaşd ve'l-münâ fi havâşşî es-mâ'illâhi'l-hüsnâ* adlı eserlerin havas, tılsım ve sihir gibi konuları ihtiva etmeleri sebebiyle İbnü'l-Hâc tarafından yazılmış olmaları mümkün görünmemektedir. Esasen son eser, Muhammed ed-Deyrûti ed-Dimyâtî (ö. 921/1515) adlı bir kişiye (Kehhâle, III, 64) ait kasidenin şerhidir (ayrıca bk. Fuâd Seyyid, I, 111; Karatay, III, 316). Brockelmann'ın İbnü'l-Hâc'a nisbet ettiği *el-Ezhârü't-tayyibetü'n-neşr* ise Muhammed Tâlib b. Hamdûn İbnü'l-Hâc'a aittir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Hâc el-Abderî, *el-Medhal*, Kahire 1401/1981, I-IV, tür.yer.; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-mûzheb*, II, 321-322; Makrîzî, *el-Mukaffe'l-kebir* (nşr. Muhammed el-Yâ'îvî), Beyrut 1411/1991, VII, 90-91; İbn Hacer, *ed-Dürrü'l-kâmin*, IV, 237; Şa'rânî, *et-Tabakât*, I, 161-162; Keşfü'z-zunûn, II, 1401; Serkis, *Mu'cem*, I, 70-71; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, s. 218; Brockelmann, *GAL*, II, 101; *Suppl.*, II, 95, 361; III, 1253, 1278; a.mlf., "Abderî", *İA*, I, 24-25; İzzâhu'l-meknûn, II, 57; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 264; Fuâd Seyyid, *Fihrisü'l-mahtûâtü'l-muşavvere*, Kahire 1380/1961, I, 111; Karatay, *Arapça Yazmalar*, III, 316; I. Krachkovsky, *Târîhu'l-edebî'l-coğrafiyyü'l-'Arabî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşim), Kahire 1963, I, 368; A. Shiloah, *The Theory of Music in Arabic Writings*, München 1979, s. 177-178; Abdülazîz Binabdullah, *Ma'lemetü'l-fikhî'l-Mâlikî*, Beyrut 1403/1983, s. 63; Recep Kırıkçı, *Abderî'nin Eğitim Düşüncesi*, İstanbul 1992; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Beyrut 1414/1993, III, 64; Abdullah Kennûn, *İbnü'l-Hâc el-Fâsî (Mevsû'atü meşâhiri ricâl'l-Magrib*, III içinde), Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbî'l-Lübnânî), s. 11; A. S. Tritton, "Muslim Education in the Middle Ages", *MW*, sy. 43 (1953), s. 82-94; Maryta Esperonnier, "La sunna du sacrifice les recommandations d'Ibn al-Hâğğ al-Abdari", *REI*, sy. 50 (1982), s. 251-255; Abdülganî Abbûd, "İbnü'l-Hâc el-Abderî", *Min a'lâmi't-terbiyyeti'l-'Arabiyyeti'l-İslâmiyye*, Riyad 1409/1989, s. 323-359; J.-C. Vadet, "İbn al-Hâğğ", *EP* (İng.), III, 779-780.

SAFFET KÖSE

İBNÜ'L-HÂC el-BİLLİFİKÎ

(ابن الحاج البليفي)

Ebû'l-Berekât Muhammed
b. Muhammed
b. İbrâhîm es-Sülemî el-Billifîkî
(ö. 771/1370)

Mâlikî fakihî, edip ve şair.

Şair sahâbilerden Abbas b. Mirdâs es-Sülemî'nin soyundan olup Endülüs'ün güneydoğusundaki Meriye'de (Almeria) dünyaya geldi. İbn Hacer doğum tarihini 664 (1266), İbnü'l-Cezerî 680 (1281) olarak vermekte, talebesi Hadramî'den nakledilen doksan yaşlarında vefat ettiğine dair bilgi (Ahmed Bâbâ, s. 430) son rivayeti teyit etmektedir. Aslen Meriye yakınlarındaki Billifîk'ten (Belfîk) olduğu için Billifîkî (Bellefîkî, Belfîkî) nisbesiyle anılır. Dedesinin dedesi Ebû İshak İbnü'l-Hâc tanınmış bir mutasavvıf olup Merakeş'te medfundur (Makkarî, V, 474). Dedesi ve babası da tasavvuf ehli olmaları yanında hadis alanında tanınmış birer âlimdi. İbnü'l-Hâc, Meriye'de ve Endülüs'ün diğer şehirlerinde tahsil gördü. Hadis, kıraat, fıkıh ve fıkıh usulü, mantık, dil ve edebiyat, tarih, şiir gibi çeşitli dallarda adını duyurdu. Hocaları arasında Ebû'l-Kâsım İbnü's-Şât,